

OKNO NA PRZESZŁOŚĆ

Szkice z historii wizualnej, t. 3

**Redakcja
Dorota Skotarczak, Jacek Szymala**

OKNO NA PRZESZŁOŚĆ

SZKICE Z HISTORII WIZUALNEJ

T. 3

HISTORIA W MEDIACH T. 5

REDAKTOR PROWADZĄCY

Jacek Szymala

RADA NAUKOWA

Małgorzata Ewa Kowalczyk, Piotr Kurpiewski

OKNO NA PRZESZŁOŚĆ

SZKICE Z HISTORII WIZUALNEJ

T. 3

pod redakcją
Doroty Skotarczak
i Jacka Szymali

Kraków 2020

Dorota Skotarczak
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
✉ <https://orcid.org/0000-0002-9224-6969>
✉ skot@amu.edu.pl

Jacek Szymala
Uniwersytet Wrocławski
✉ <https://orcid.org/0000-0002-8714-7114>
✉ historiawkinie@gmail.com

© Copyright by individual Authors, 2020

Recenzja
dr hab. Jacek Nowakowski, prof. UAM

Opracowanie redakcyjne
Urszula Lewoc

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-384-4 (druk)
ISBN 978-83-8138-385-1 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381383851>

Na okładce wykorzystano zdjęcie mostu w Tromsø, fot. Jacek Szymala, XI 2019

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
i Uniwersytet Wrocławski

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

CZĘŚĆ I.

INDIE

Daria Dulok, <i>Rāmrajya se Bhārat mē tum sukh-śānti bartā do. Rządy Ramy w Indiach niepodległych</i>	13
Anna Sarlej, <i>Sylwetka Amitabha Bachchana na tle fenomenu Bollywood</i>	27
Wojciech Kawala, <i>Jak mafia opanowała Mumbai. Maqbool Vishala Bhardwaja</i>	53

CZĘŚĆ II.

ZJAWISKA GLOBALNE

Milena Rychtowska, <i>Elementy kultury wizualnej w anime Bungō Stray Dogs (Bezpańscy Literaci). Perspektywa globalna?</i>	65
Julia Jutrzenka Duchnowska, <i>Zjawiska globalne w wybranych rodzajach notacji muzycznej. Wprowadzenie do zagadnienia</i>	75
Marcjanna Heller, <i>Lalki jako zjawisko globalne. Miejskie Muzeum Zabawek w Karpaczu</i>	85
Katarzyna Dostatni, <i>Globalność reklamy i przekazywanych w niej obrazów. Wprowadzenie do zagadnienia</i>	93

CZĘŚĆ III.

VARIA

Jacek Szymala, <i>400 lat od Chocimia. Ogląd wybranych wizualizacji bitwy</i>	105
Paweł Szafrński, <i>Trylogia filmowa Fontanna dla Zuzanny jako źródło do dziejów społeczeństwa w latach 1985-1999</i>	121

Radosław Domke, <i>Film a historia. Szkice z dziejów wizualnych pod redakcją Małgorzaty Ewy Kowalczyk i Jacka Szymali, Kraków 2019. Artykuł recenzyjny</i>	139
Aleksandra Szydłowska, <i>Streszczenie książki Sivy Vaidhyanathana Antisocial media. Jak Facebook oddala nas od siebie i zagraża demokracji, tłum. Weronika Mincer i Katarzyna Sosnowska, Warszawa 2018</i>	147
Viktoriia Vitkovska, <i>250 wybranych prac dyplomowych z historii wizualnej. Zestawienie bibliograficzne</i>	181
Bibliografia	199
Indeks nazwisk	213
Summary. The Window for the Past. Outlines on the Visual History, Vol. 3	221

WSTĘP

Prezentowana publikacja stanowi kontynuację wcześniejszych tomów zbiorowych z historii wizualnej (*Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej*, red. D. Skotarczak, Poznań 2014; *Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej, t. 2*, red. D. Skotarczak, J. Szymała, Kraków 2020) i następny, piąty (a szósty, licząc tom „zerowy”) tom serii wydawniczej „Historia w Mediach”. Zebraliśmy tuzin opracowań naukowych, które podzieliliśmy na trzy części.

Część pierwsza, zatytułowana *Indie*, zawiera trzy artykuły dotyczące historii filmu w tym kraju i historii w filmach indyjskich. Po raz pierwszy tematy te zostały przedstawione z wykorzystaniem historii wizualnej, a nie, jak dotąd, głównie filmoznawstwa. Pierwszym z nich jest opracowanie autorstwa Darii Dulok, wykonane podczas przygotowań do obrony rozprawy doktorskiej na temat kina indyjskiego¹. Autorka na użytek tej publikacji wyodrębniła fragmenty dotyczące gatunku tzw. filmu mitologicznego jako jednego z najbliższych i najciekawszych do analiz aspektów z punktu widzenia historii wizualnej. Artykuł Anny Sarlej bazuje na tekście pracy licencjackiej autorki z 2006 roku². Wówczas było to pionierskie studium poświęcone sylwetce aktora Amitabha Rai Bachchana (Baććana); współczesna wartość opracowania polega na zarejestrowaniu ówczesnego stanu badań filmoznawczych i indologicznych, zwłaszcza podejmujących tematykę bollywoodzką. Oczywiście przez półtorej dekady powstało wiele opracowań w tej

¹ Za informację o rozprawie Darii Dulok, kontakt z autorką oraz konsultację części dotyczącej Indii serdecznie podziękowania zechce przyjąć recenzentka doktoratu, Pani Profesor Grażyna Stachówna.

² Za podanie danych autorki pracy uprzejmie dziękujemy recenzentce, Pani Profesor Annie Łebkowskiej.

dziedzinie³, a publikacja Sarlej ma wartość dokumentującą dzieje historii wizualnej. W części *Indie* znajduje się także artykuł Wojciecha Kawali. Autor skupił się na obrazie współczesności (wątków historii społecznej) w jednym filmie.

Część druga, zatytułowana *Zjawiska globalne*, stanowi efekt prac studentek kulturoznawstwa (Instytut Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego). Cztery artykuły, wraz ze znajdującym się w trzeciej części publikacji opracowaniem Aleksandry Szydlowskiej dotyczącym książki o Facebooku, a także opracowaniem Szymona Lazarowicza⁴ opublikowanym we wcześniejszym tomie serii, powstały pod kierunkiem Jacka Szymali jako prace zaliczeniowe w ramach przedmiotu globalizacja kultury w roku akademickim 2019/2020⁵. Należy je postrzegać jako „wprowadzenie” do poszczególnych zagadnień, w których autorzy (w niniejszym tomie: autorki) starali (starły) się pogodzić metodologię studiów globalnych z historią wizualną lub kulturą wizualną⁶. Pozornie „najdalej” od tematyki historii wizualnej sytuuje się studium poświęcone notacji muzycznej; jednak Jutrzenka Duchnowska udowadnia, że zapis dźwięków można rozpatrywać zarówno jako zjawisko globalne, jak i przedmiot zainteresowania historii wizualnej. Podobnie Milena Rychtowska w swoim opracowaniu dotyczącym *Bungou Stray Dogs* wykroczyła poza dotychczas podejmowane przez historyków wizualnych obszary badawcze. Autorka przebadła japońską animację jako adaptację literatury, w której możemy prześledzić wiele wizualnych analogii i kontekstów, a więc – jakby powiedział Henry Jenkins – przyglądając się kulturze konwergencji. Marcjanna Heller wyszła od bliskich ludologii założeń o powszechności zabawy – przedmiotem jej zainteresowań stały się lalki będące częścią ekspozycji Muzeum Zabawek w Karpaczu. Lalki w muzeum można badać zarówno jako zjawisko globalne, jak i posługując się elementami metodologii historii wizualnej

³ Przede wszystkim zob. 32. tom monograficzny „Studiów Filmoznawczych” zatytułowany *Bollywood – prawdy i mity*, red. G. Stachówna, K. Magiera, Wrocław 2011, *Studia Filmoznawcze*, t. 32, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 3324; a także *Od Ramajany do Slumdogo. Filmowe adaptacje literatury indyjskiej*, red. G. Stachówna, T. Szurlej, Kraków 2015, *Literatura na Ekranie*.

⁴ S. Lazarowicz, *Historyczna migawka. Camera obscura jako globalny wynalazek fotografii XIX wieku*, [w:] *Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej*, t. 2, red. D. Skotarczak, J. Szymała, Kraków 2020, s. 13–21, *Historia w Mediach*, t. 4.

⁵ Zajęcia miały formę ćwiczeń, zbliżyły się do rodzaju proseminarium, w którym kontynuowane były elementy przeprowadzonych rok wcześniej zajęć z warsztatu naukowego humanisty.

⁶ Nie będziemy w tym miejscu rozstrzygać różnic definicyjnych między historią wizualną a kulturą wizualną. Roboczo można jednak zaproponować kompromis, w myśl którego są to synonimy; historią wizualną zajmują się historycy, a kulturą wizualną – kulturoznawcy. Wątpliwości rozpoczynają się, gdy wyróżnimy historię kultury i zapytamy, czy wchodzi ona w zakres historii wizualnej, czy kultury wizualnej.

i historii w przestrzeni publicznej⁷. Z kolei Katarzyna Dostatni w studium *Globalność reklamy i przekazywanych w niej obrazów. Wprowadzenie do zagadnienia* zbliżyła się do medioznawstwa, pozostając na gruncie historii wizualnej: analizowane reklamy powstawały zawsze w określonym kontekście historyczno-kulturowym i można je rozpatrywać jako pewnego rodzaju źródła do historii społecznej danego okresu w danym miejscu.

Część trzecia, najbardziej różnorodna, zawiera dwa studia, artykuł recenzyjny, omówienie oraz zestawienie bibliograficzne. W pierwszym tekście Jacek Szymala przyjrzał się wybranym wizualizacjom bitwy pod Chocimiem z 1621 roku w związku z jej 400-leciem. Paweł Szafrński przeanalizował trzy filmowe portrety społeczeństwa słowackiego na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Radosław Domke przygotował artykuł recenzyjny tomu *Film a historia. Szkice z dziejów wizualnych* na podstawie wykonanej uprzednio recenzji wydawniczej. Aleksandra Szydłowska przybliżyła (w formie skryptu, który może być z powodzeniem wykorzystywany przez studentów) treść książki na temat Facebooka, interesującej pod względem historycznowizualnym, a może bardziej socjologicznym i medioznawczym. Viktoriia Vitkovska zaś przygotowała obszerne zestawienie bibliograficzne tematów 250 prac dyplomowych na temat historii wizualnej, wykonanych w wybranych ośrodkach akademickich w Polsce.

Publikacja powstała w wyniku dofinansowania Dziekana Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz JM Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego⁸. Dofinansowanie przez Uniwersytet Wrocławski było możliwe dzięki wnioskowi dwóch kół naukowych: Interdyscyplinarnego Studenckiego Koła Naukowego Miłośników Historii Kultury Uniwersytetu Wrocławskiego (opiekun koła: Małgorzata Ewa Kowalczyk, prezes: Szymon Polak) i Interdyscyplinarnego Doktoranckiego Koła Naukowego Miłośników Historii Kultury Uniwersytetu Wrocławskiego (opiekun: Małgorzata Ewa Kowalczyk, przewodniczący: Paweł Szafrński).

Redaktorzy tomu dziękują wszystkim autorom za współpracę oraz Recenzentowi, dr. hab. Jackowi Nowakowskiemu, prof. UAM, za zaopiniowanie nadesłanych artykułów.

⁷ Por. M. Skotnicka-Palka, *Sycylijski teatr marionetek źródłem wiedzy historycznej*, [w:] (Nie)zależne państwo, społeczeństwo. (Nie)zależna kultura i edukacja, red. B. Techmańska, M. Skotnicka-Palka, Kraków 2019, s. 207-218, *Edukacja – Kultura – Społeczeństwo*.

⁸ O dofinansowaniu zdecydował JM Rektor prof. dr hab. Adam Jezierski pod koniec kadencji 2016-2020.

SUMMARY

THE WINDOW FOR THE PAST

OUTLINES ON THE VISUAL HISTORY, VOL. 3

The first part titled “India” contains three papers on the film history and history of Indian films. For the first time these topics are presented using the visual history, and not mainly film studies. The article by Daria Dulok was written during the preparation for a defence of her PhD on Indian cinema. The author has separated from her dissertation fragments concerning a genre of the mythological film – as one of the closest and most interesting aspects to be analyzed from a perspective of the visual history. The article by Anna Sarlej is based on a text of the author’s bachelor thesis from 2006. At that time, it was an innovative study dedicated to the actor Amitabh Rai Bachchan. The contemporary value of this study lies in estimation of the condition of film studies and indology research till 2006, especially those dealing with Bollywood. Of course, during the decade and a half, many studies on this subject were published in Poland while Sarlej’s publication is significant in documenting the visual history. The “India” section includes also an article by Wojciech Kawala. The author focused on an image of the present day (threads of the social history) in one film (*Maqbool* by Vishal Bhardwaj).

The second part entitled “Global phenomena” is a result of the coursework of students of cultural studies (University of Wrocław). These texts should be seen as an ‘introduction’ to specific issues in which the authors tried to reconcile the methodology of global studies with the visual history or visual culture. The study devoted to the musical notation seems to be ‘furthest’ from a subject of the visual history. However, Jutrzenka Duchnowska proves that the musical notation can be considered both as a global phenomenon and as an object of interest in the visual history. Similarly, Milena Rychtowska, in her study on Bungou Stray Dogs, went beyond the research areas previously undertaken by visual historians. The author examined the Japanese

cartoon as an adaptation of literature in which we can trace many visual analogies and contexts. Marcjanna Heller analysed dolls as a part of the exhibition at Toy Museum in Karpacz (pol. Muzeum Zabawek), starting from assumptions that are close to ludology talking about the universality of play. Dolls in a museum can be studied both as a global phenomenon and as elements of the methodology of the visual history and public history. Katarzyna Dostatni, on the other hand, in her work viewed media studies with the visual history as a basis: the advertisements she researched were always created in a specific historical and cultural context and can be considered as some source for the social history of a given period and place.

The third and most diverse part includes two studies: a review article and overview with a bibliographic compilation. In the first text Jacek Szymala discussed selected visualizations of the battle of Khotyn (pol. Chocim) from 1621 in the connection with its 400th anniversary. Paweł Szafrąński analyzed three film portraits of the Slovak society at the turn of the 1980s and 1990s. Radosław Domke presented a review article for the volume "Film a historia. Szkice z historii wizualnej" (2019 ang. "Film and History. Outlines on the Visual History"), based on a previously prepared editorial review. Aleksandra Szydłowska presented a script of the book about Facebook that can be successfully used by students. This work is interesting not only from the historical and visual perspectives, but perhaps more in the context of sociological and media studies. Viktoriia Vitkovska prepared also an extensive bibliographic list of topics of 250 diploma theses on the visual history, written in academic centres of Poland.

The submitted publication was written due to the funding from the Dean of the Faculty of History at the University of Adam Mickiewicz in Poznań and the Rector of the University of Wrocław. Co-financing by the University of Wrocław was possible thanks to the application of two scientific circles: Interdyscyplinarne Studenckie Koło Naukowe Miłośników Historii Kultury Uniwersytetu Wrocławskiego (supervisor: Małgorzata Ewa Kowalczyk, president: Szymon Polak) and Interdyscyplinarne Doktoranckie Koło Naukowe Miłośników Historii Kultury Uniwersytetu Wrocławskiego (supervisor: Małgorzata Ewa Kowalczyk, president: Paweł Szafrąński).

For the information about Daria Dulok's doctorate, contact with her and consultation on the part concerning India we would like to thank Professor Grażyna Stachówna. We express also gratitude to Professor Anna Łebkowska for the providing of information about Anna Sarlej and her BA thesis. We would like to thank Professor Jacek Nowakowski for the reviewing of this volume. Finally, we are grateful to all Authors for the constructive cooperation, patient acceptance of all comments, suggestions and making appropriate changes in the texts.

Dorota Skotarczak, Jacek Szymala
Summer 2020

J. Szymala, *Film – Historia – Turystyka*, Kraków 2016.

1. *Film a historia. Szkice z dziejów wizualnych*, red. M. E. Kowalczyk, J. Szymala, Kraków 2019.
2. J. Szymala, *Powstanie kozackie 1648-1658. Studium z historii wizualnej*, Kraków 2019.
3. R. Domke, J. Szymala, *Dolny Śląsk i ziemia lubuska w filmach polskich po 1945 roku*, Zielona Góra–Wrocław–Kraków 2020.
4. *Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej*, t. 2, red. D. Skotarczak, J. Szymala, Kraków 2020.
5. *Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej*, t. 3, red. D. Skotarczak, J. Szymala, Kraków 2020.

W ramach serii wydawniczej „Historia w Mediach” publikujemy recenzowane naukowe monografie autorskie i tomy zbiorowe z zakresu historii wizualnej.

Prezentowana praca zbiorowa stanowi kontynuację publikacji *Okno na przeszłość. Szkice z historii wizualnej, t. 2*. W poszczególnych częściach tomu po raz pierwszy doszło do metodologicznego spotkania historii wizualnej z badaniami z zakresu indologii i studiów globalnych. Książka oprócz artykułów naukowych zawiera także zestawienia bibliograficzne, omówienia i recenzje innych prac z dziedziny historii w mediach. Publikacja stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny oraz potwierdza naukową dojrzałość historii wizualnej.

*prof. dr hab. Dorota Skotarczak,
dr Jacek Szymala*

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-384-4

